"Motiv ljubavi u Gavranovim romanima za djecu i mlade"

Brekalo, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:536600

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

(nastavnički smjer)

Ana Brekalo

Motiv ljubavi u Gavranovim romanima za djecu i mlade

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Dragica Dragun

Osijek, 2015.

Sažetak

Miro Gavran romanima *Zaboravljeni sin, Zaljubljen do ušiju, Kako je tata osvojio mamu, Halo ljubavi* i *Profesorica iz snova* već samim naslovima nagovještava ljubavnu tematiku koja se posljednjih godina sve više pojavljuje u djelima književnosti za djecu i mlade. U navedenim se romanima istražuje uloga ljubavi u životu zaljubljenog subjekta. Zaljubljeni subjekt promatranih romana je pripovjedač i u većini je naslova riječ o dječaku koji pripovijeda o ljubavi prema vršnjakinji. S obzirom da su muško-ženski odnosi najčešći pokretači priča Gavranovih tekstova, ljubav je središnja tema svih romana koji se u radu analiziraju. Prezentirana kroz suodnose likova romana, ljubav se generacijski raščlanjuje te se stoga u romanima pojavljuje više vrsta ljubavi kao što su roditeljska ili prijateljska ljubav. Na taj način autor ne progovara samo o ljubavnim jadima djece i mladih, već i o bračnim problemima i ljubavima između njihovih roditelja. Roditeljska podrška u romanima za djecu i mlade Mire Gavrana od vrlo je velike važnosti za subjektov ljubavni život. U radu je izdvojeno i nekoliko figura karakterističnih za dječji ljubavni diskurs promatranih ljubavnih romana koje se mogu pronaći u *Fragmentima ljubavnog diskursa* Rolanda Barthesa. Iz kompozicijske sheme navedenih romana figure koje karakteriziraju govor zaljubljenih izdvojene su i citatno oprimjerene. Naposljetku, u radu se pozornost posvećuje i seksualnom diskursu koji se ne razlikuje mnogo od dječjeg ljubavnog diskursa, budući da zaljubljeni subjekt, unatoč svojoj površnoj mladenačkoj ljubavi, ipak nevino mašta o vječnom bračnom združivanju s voljenim objektom. Na taj način autor ostaje vjeran opisivanju iskrene dječje ljubavi te implicitno ukazuje na njenu važnost u životu svakog čovjeka.

Ključne riječi: Miro Gavran, motiv romantične, roditeljske i prijateljske ljubavi, seksualni i dječji ljubavni diskurs

SADRŽAJ

1. Uvod.....1

2. Ljubavna tematika (motivika) u dječjoj književnosti.....3

3. Motiv ljubavi u Gavranovim romanima za djecu i mlade 7

3.1. *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine* 7

3.1.2. Osobe s posebnim potrebama ili „djeca anđeli“ 13

3.2 *Zaljubljen do ušiju* 15

3.3. *Kako je tata osvojio mamu* i *Halo, ljubavi* 17

3.4. *Profesorica iz snova*..... 19

3.4.1. Ljubav nastala iz prijateljstva 21

4. Kompozicijske linije promatranih romana 23

5. Specifičnosti dječjeg ljubavnog diskursa u Gavranovim djelima 24

5.1. *Odsutnost* / Daleko..... 24

5.2. *Divan* / Draga..... 25

5.3. *Tutti sistemati* / Uspješni 26

5.4. Ljubomora..... 26

5.5. Ljubavno pismo 27

5.6. Ideje o rješenju 27

6. Ljubav, spolno sazrijevanje i seksualnost 29

7. Nedostatak ljubavi u obitelji.....32

8. Zaključak 35

9. Literatura.....37

1. Uvod

Suvremeni hrvatski književnik Miro Gavran u hrvatskoj književnosti prvenstveno je poznat kao vrsni dramski pisac, no pored drama Gavran piše i romane i pripovijesti među kojima znatno mjesto zauzimaju djela za djecu i mlade. Dubravka Zima svrstava ga među spisatelje koji su se vrlo uspješno afirmirali kako u dječjoj tako i u nedječjoj književnosti. (Zima, 2011: 289) Sa osvojenih dvadesetak književnih i kazališnih nagrada, među kojima je i nekoliko iznimno uglednih izvan granica Hrvatske, bez pogovora se može tvrditi da je Gavran jedan od najuspješnijih i najplodnijih hrvatskih pisaca. Hrvatskoj dječjoj književnosti ljubavna tematika zbog svoje neiscrpnosti posljednjih godina postaje sve češćom inspiracijom, a Miro Gavran svojim ljubavnim romanima daje joj velik doprinos. Diplomski rad bavit će se analizom njegovih romana *Zaboravljeni sin, Zaljubljen do ušiju, Kako je tata osvojio mamu, Halo ljubavi* te *Profesorica iz snova*. U radu će se objasniti i opisati kako je motiv ljubavi prezentiran u romanima, na koji način ljubavni motivi ulaze u djelo, te koja je uloga ljubavi u životu zaljubljenog subjekta. Izdvojit će se i dijelovi dječjeg ljubavnog diskursa koji dominiraju romanima i istaknuti važnost roditeljske ljubavi u djetetovom sazrijevanju i samoostvaraju.

U prvim poglavljima rada pobliže će se govoriti o ljubavnoj tematici u dječjoj književnosti, o tome kada je ona počela prodirati u hrvatsku dječju književnost, a u žarište će se staviti prva ljubav koja započinje već u majčinu tijelu. Kroz jedan znanstveni, ali i filozofski pogled, donijet će se kratki prikaz važnosti ljubavi oba roditelja od samog rođenja djeteta, preko prve dječje ljubavi do pubertetskih problema i seksualnog sazrijevanja koje se događa u tom periodu djetetova života. U trećem su dijelu rada predstavljeni i analizirani svi romani (*Zaboravljeni sin, Zaljubljen do ušiju, Kako je tata osvojio mamu, Halo ljubavi* te *Profesorica iz snova*). U tom dijelu rada pokazuje se uloga ljubavi u životu zaljubljenog subjekta (na koji način je prezentirana, te koji su njeni najčešći oblici). Budući da u ovom radu nije stavljen naglasak isključivo na mladenačku i dječju ljubav, bit će ispravno zaključiti kako će u radu biti riječ o motivu ljubavi općenito te bismo tada trebali imati na umu činjenicu da postoje razni oblici ljubavi, kao što su roditeljska ili prijateljska ljubav. Nakon pojedinačne analize svakog romana, za čiju se analizu koriste članci Dubravke Težak koji govore o dječjim *ljubićima*, prelazi se na analizu fabule (kompozicijske linije romana) u cilju lakšeg izdvajanja najčešćih figura dječjeg ljubavnog

diskursa prema Rolandu Barthesu i njegovoj knjizi *Fragmenti ljubavnog diskursa*. Blizak ljubavnom diskursu je seksualni diskurs o kojem govori Michael Foucault u *Znanju i moći*. Spolno sazrijevanje i seksualni diskurs opisani su u šestom poglavlju, a u završnom dijelu rada stavit će se naglasak na obitelj te prikazati koja je uloga roditelja u dječjem ljubavnom životu.

2. Ljubavna tematika (motivika) u dječjoj književnosti

Svojim prvim romanima za djecu i mlade Miro Gavran[1] kao dominantnu temu svoje proze prezentira jednu od najčešćih tema u dječjoj književnosti, posebno dominantnu posljednjih godina. Ta je tema upravo ona za koju se sa sigurnošću može reći da obuhvaća i veći dio književnosti za odrasle, tema kojom se već tisućljećima bave filozofi i pjesnici, a to je tema ljubavi. Svojim prvim dječjim romanima *Kako je tata osvojio mamu* i *Zaljubljen do ušiju,* objavljenim 1994. godine, autor nagovještava ljubavnu tematiku već u samom naslovu, te na taj način privlači mladog čitatelja. Ljubavna tematika privlači ne samo mlade već i odrasle, koji sa smijehom prate zgode i nezgode glavnih junaka, a čak se i mogu poistovjetiti s likovima roditelja.

No, valja ovdje postaviti pitanje kada je točno ljubavna tematika počela prodirati u hrvatsku dječju književnost, odnosno hrvatski dječji roman[2], a još je važnije pitanje kada su djeca počela prihvaćati takvu literaturu? Pored igre i humora kao najčešćih motiva dječje književnosti, motivi ljubavi najprije su prodrli u dječju poeziju sedamdesetih godina sa zbirkama ljubavne poezije

[1] Miro Gavran rođen je 3. svibnja 1961. godine u slavonskom selu Gornja Trnava (danas Trnava). Osnovnu školu pohađao je u Gronjoj Trnavi (1968.–1972.), Dragaliću (1972.–1975.) i Novoj Gradiški (1975.–1976.). Srednju školu pohađao je i završio u Novoj Gradiški (1976-1980), a diplomirao je dramaturgiju na Akademiji za kazalište, film i televiziju u Zagrebu (1981.–1986.). Školovanjem na Akademiji približio se kazalištu, ali se uspješno afirmirao i u dječjoj književnosti. Radio je kao dramaturg i kazališni ravnatelj Teatra ITD (1986.–1992.), urednik je časopisa *Plima*, začetnik i stalni pisac *Epilog teatra* od 1995. do 2001. godine. Godinu kasnije pokreće teatar „Gavran" sa svojom suprugom, glumicom Mladenom. Gavran je u prvom redu dramski pisac, a poznato je da je najizvođeniji dramatičar svoje generacije, još od davne 1983. godine kada je debitirao s izvedbom drame *Kreontova Antigona* u Dramskom kazalištu Gavella. Od toga vremena pa sve do danas njegove drame izvođene su u zemlji i inozemstvu gdje su naišle na topao prijam publike i stručne kritike, a djela su mu prevedena na više od 32 jezika. Njegove drame i komedije vidjelo je više od milijun i pol gledatelja koje su se premijerno izvodile širom svijeta, od Washingtona, Pariza, Krakova i Rotterdama, pa sve do Bombaja, Bratislave, Beča, Ljubljane, Budimpešte, Sarajeva, Atene, Buenos Airesa i Mostara. Objavio je prozne knjige: *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine* (roman, 1984.), *Mali neobični ljudi* (pripovijesti i priče, 1989.), *Kako smo lomili noge* (roman, 1995.), *Klara* (roman, 1977.), *Margita ili Putovanje u prošli život* (roman, 1999.), *Judita* (roman, 2001.), *Krstitelj* (roman, 2002.), *Poncije Pilat* (roman, 2004.). Među kazališnim tekstovima ističu se drame: *Kad umire glumac*, *Ljubavi Georgea Washingtona*, *Deložacija*, *Muž moje žene, Čehov je Tolstoju rekao zbogom*, *Pacijent doktora Freuda*, *Kreontova Antigona*, *Zaboravljeni Hollywood*, *Hotel Babilon*, *Kako ubiti predsjednika*, *Zabranjeno smijanje*, *Tajna Grete Garbo*, *Papučari*, *Nora danas, Lutka, Sladoled, Pandorina kutijica*, *Najluđa predstava na svijetu*. Za mlade čitatelje napisao je: *Svašta u mojoj glavi* (roman, 1991.), *Kako je tata osvojio mamu* (dva romana, 1994.); *Sretni dani* (roman, 1994.), *Zaljubljen do ušiju* (roman, 1994.), *Oproštajno pismo* (roman, 1994.), *Igrokazi s glavom i repom* (igrokazi, 1995.), *Pokušaj zaboraviti* (roman, 1996.), *Vesela obitelj* (slikovnica/pjesme, 2001.), *Priča o dječaku koji je spasio more* (slikovnica, 2003.) i *Profesorica iz snova* (roman, 2006.). Od 1993. godine Miro Gavran radi kao profesionalni pisac. Član je i suradnik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti od 2014. godine.

[2] U *Povijesti hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955. godine* Crnković i Težak (2002.) dječji roman nazivaju i *romanom o djetinjstvu*. Crnković i Težak ističu jasne odrednice dječjeg romana ili romana o djetinjstvu; karakterizira ga realističnost događaja, u njemu su junaci djeca, dječaci i djevojčice i prikazuju se prozori iz dječjeg života u stvarnim uvjetima i okolnostima. (Crnković, Težak, 2002: 11) Razvoj dječjeg romana o djetinjstvu kod nas započinje 1913. godine kada Ivana Brlić-Mažuranić izdaje *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, a nastavljaju ga Jagoda Truhelka, Mato Lovrak, Ivan Kušan i Milivoj Matošec.

„dječjih trubadura“ Stjepana Jakševca i Mladena Kušeca, a deset godina kasnije motivi dječjih ljubavi osvajaju i prozna djela.

> *Stoljećima dominantan motiv u književnosti i umjetnosti uopće, izražavan u brojnim varijacijama, od uzvišenih platonskih oblika do naglašene senzualnosti, postaje sve češćom inspiracijom i dječje književnosti, što nije nimalo čudno, budući da već i u djece predškolske dobi primjećujemo iskazivanje međusobnih simpatija*. (Težak, 1996: 279)

Ljubav kao sporedna tema, odnosno simpatije među djecom ipak su se javile i ranije u hrvatskoj dječjoj književnosti primjerice, između Gite i Hlapića u *Čudnovatim zgodama šegrta Hlapića* Ivane Brlić-Mažuranić. Ipak, u starijim djelima ljubav kao tema ostala je u nekom perifernom dijelu, a kao glavna tema i ideja dječjeg romana i priče doživjela je procvat upravo posljednjih godina.[3]

Ljubav – ta mistična, nedokučiva i čarobna tajna koja nas sve veže i spaja, oduvijek je bila inspiracija za pisce, a nitko do sada nije uspio otkriti kakve to sile i mehanizmi pokreću ono iracionalno, onu opsesiju koja zahvaća zaljubljene – vrlo blisku ludosti, a ludost ipak nije! (Čičko, 1998: 25) Možda odgovor leži u tome da se ljubav ne može spoznati umom jer, što se više trudimo dosegnuti odgovore, to su nam oni udaljeniji. Možda se ljubavi jednostavno trebamo prepustiti, ne razmišljati previše o njoj i tako ju stavljati u ograde. Ljubav je tu ne zbog toga da se razmišlja o njoj već da ju svatko od nas iskusi i doživi u svim njezinim tajanstvenim oblicima. No, koji su to oblici ljubavi? Mnogi od nas prvo pomisle na romantičnu ljubav između muškarca i žene, ali ljubav je nešto mnogo šire i veće. Ljubav može biti roditeljska, prijateljska ili ljubav prema materijalnim stvarima. U daljnjoj razradi teksta uočit će se prisutnost svih vrsta ljubavi koje su ovdje navedene, ali će se u radu ipak staviti naglasak na prvu ljubav, bila ona nevina dječja ili pubertetska, žudnjom nabijena.

Gavran kaže: *Za ljubav smatram da je najbitnija čežnja, pokretač svakog čovjeka*. *Ovdje smo zbog stjecanja znanja i širenja ljubavi*. (Gavran, 2008: 26) To uzbudljivo novo iskustvo većina ljudi pamti čitav život jer je malo iskustava koja su tako intenzivna. *Prva ljubav! Netko će možda reći da ona kao takva i ne postoji. Svaka je ljubav iznova prva – zato što je uvijek iznova*

[3] 1998. godine Dubravka Težak provela je anketu među čitateljima *Modre laste* u dobi od 10 do 15 godina iz svih krajeva zemlje. Djeca su trebala izabrati priču koja im se najviše sviđa, a prva tri mjesta uvjerljivo su zauzele priče s ljubavnom tematikom. Neki od dječjih odgovora su: *Zato što taj roman govori o problemu koji i sve nas pomalo muči u ovom dobu razvoja (pubertetu) tj. ljubavi*. (Janko Benet, Skradin). *Izabrala sam je jer je tu lijepo opisano kako se rađa ljubav između dječaka i djevojčice*. (Anica Franić, Solin).

drugačija. (Čičko, 1998: 25) Postavlja se pitanje; ako je čovjek rođen u ljubavi, ne dogodi li se onda prva ljubav puno ranije u čovjekovu životu? Prema Heli Čičko, taj odgovor je potvrdan jer *ona zaista prva ljubav započinje u sigurnosti majčina tijela*. Naime, ozbiljna znanstvena istraživanja upozoravaju na mnogo čvršću tjelesnu i duševnu vezu između majke i nerođenog djeteta od pukog izmjenjivanja hrane, sokova i topline. Tako mali budući čovjek dolazi na svijet obdaren sposobnošću za ljubav. Uz majčinu ljubav, djetetu je potrebna i očeva ljubav, njegov autoritet i vodstvo. Roditelji bi trebali odgajati svoje dijete u ljubavi prema životu, poštenju i brizi za druge ljude jer u najranijem djetinjstvu leže korijeni svega onoga što se kasnije događa u pubertetu i adolescenciji. Zdrava roditeljska ljubav preduvjet je i temelj djetetove sigurnosti, a zatim tjelesnog i duševnog sazrijevanja u osobu koja će jednog dana biti sposobna voljeti. Od desete godine pa nadalje, dijete polako sazrijeva i upoznaje sebe. Zamršeni i često puta loši odnosi među roditeljima lako mogu poremetiti ionako narušenu psihičku ravnotežu osjetljivog pubertetlije. (Bastašić, 1995: 42) Dijete u pubertetu u sukobu je s okolinom i cijela obitelj zaokupljena je njegovim nemirima i traženjima. Zbunjen je vanjskim promjenama i zabrinut vlastitim izgledom. Tijelo naglo sazrijeva, a psiha to ne može pratiti:

> *A pubertetlija, odnosno adolescent-pripravnik svestrano je biće raznorodnih interesa. Osim druženja sa „škvadrom" zanima ga šport, glazba i film, a rado će zaviriti i u knjižnicu, gdje ga očekuje obilje zanimljivih sadržaja… Videoigre i knjige na elektroničkom mediju u medijateci, a stripovi i popularna znanost u čitaonici zadovoljit će njegov istraživački žar. Još uvijek rado poseže za društvenim igrama, a uključit će se i u stvaralačke radionice – pod uvjetom da u njima ima i njegovih vršnjaka*. (Čičko, 1998: 26)

Protagonist romana *Profesorica iz snova* Ivo, za pubertet kaže kako je *stanje potpune nesreće*, a iz sljedećeg ulomka jasno se vidi kako on doživljava to stanje:

> *A strašno je to kada ti hormoni rade, erotski te snovi proganjaju, gole žene ti se smiješe sa svakoga novinskoga kioska, svi oko tebe pričaju o svojim komadima, a ti nemaš seksualnog iskustva ni koliko puž golać. Zato pred prijateljima lažem i izmišljam da se i meni neka cura bacila u zagrljaj i sve takve priče iz rubrike „vjerovali ili ne", u koje ne bih mogao uvjeriti ni posljednjeg idiota*. (Gavran, 2008: 21)

Upravo u razdoblju puberteta dolazi do ostvarivanja prvih pravih ljubavi, što su prepoznali i dječji pisci, pa se sukladno tomu, ljubavne teme sve češće javljaju u književnosti za djecu i mladež.

3. Motiv ljubavi u Gavranovim romanima za djecu i mlade

Ako se u obzir uzmu kriteriji koje nameću teorije o dječjem romanu, bit će jasno kako Gavran potvrđuje kvalitete pravog dječjeg proznog pisca; fabule njegovih romana teku glatko, pregledno, poglavlja su kratka i time vrlo receptivna za malog čitatelja, a dijalog je živ i uvjerljiv. Sukladno tomu, ali i odlikama dječjeg ljubavnog romana, vrlo vješto i s lakoćom stvara ljubavne zaplete, a fabula se odvija na vrlo dramatičan i uzbudljiv način, što će se moći iščitati iz analize navedenih romana. Zbog toga, u književnokritičkom pogledu usmjerenom na ovog autora, Dubravka Težak smatra da su dječji *ljubići* Mire Gavrana posebni po tome što su gotovo jedini uspjeli zadovoljiti i djecu i kritičare te uspjeli uskladiti sve elemente dječjeg romana s temom o kojoj je ovdje riječ. (Težak, 1994: 389)

Budući da suvremenu dječju književnost karakterizira okretanje prema njenom korisniku, to u tematskome smislu znači okretanje k dječjoj svakodnevici u kojoj je najvažnija ljubav i obitelj. Stjepan Hranjec u *Pregledu hrvatske dječje književnosti* (2006.) napominje kako se u novije vrijeme uvode raznovrsnije teme kao što su spolnost, dolazak na svijet i rađe, erotske teme koje se odnose na tinejdžersku prozu. Između ostalih suvremenih tema dječje književnosti, uvođenjem motiva romantične ljubavi u dječju prozu *dječja se suvremena književnost „uozbiljuje", a to je posljedica disperziranja čitateljsko-dobnih interesa i nastojanja pisaca da što bliskije i životnije izraze dječju stvarnost.* (Hranjec, 2006: 9)

3.1. *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine*

Prvi autorov roman *Zaboravljeni sin ili Anđeo iz Omorine* (1989.), što ga Stjepan Hranjec ubraja u dječju prozu, iako je objavljen u okvirima koji sugeriraju nedječji književni sustav (nakladnik, nakladnički niz, urednik), formalno i tematski svjedoči život mladića s posebnim potrebama (mentalne poteškoće) – Mislava, izgubljenog u seoskom svijetu u koji su ga roditelji nevoljko vratili u obitelj iz specijalizirane ustanove i iz urbane zagrebačke sredine.

> *Gavran je kroz priču o retardiranom mladiću i različitosti ciljao na „odraslog" recipijenta koji već ima čitateljskog i životnog iskustva, ali roman je ipak čitatelje pronašao u tinejdžerima zbog pojednostavljenog diskursa, junakovih godina i problemima koji ga zaokupljaju u toj životnoj dobi.* (Tatarin, 2003: 47)

Razlog ispisivanja teksta iznesen je već u prvoj rečenici romana, a na taj način ostvareno je *pravo na priču o vlastitom životu*, kako glasi naslov pogovora Julijane Matanović Gavanovoj knjizi *Kako smo lomili noge*. Pisan u formi dnevničkih bilježaka, kronološkim redom, u razdoblju od Mislavova dolaska u rodno selo Omorinu do smrti njegove ljubavi, roman je „opravdan" već prvim rečenicama: *U ovu ću bilježnicu pisati, kako mi je rekla odgojiteljica Ana. Zapiši sve, svaki dan što se dogodi, rekla je odgojiteljica Ana.* (Gavran, 1989: 7) Takva motivacija u fokus nam stavlja prvu osobu o kojoj nam junak kazuje, žensku osobu od povjerenja, osobu čiji savjet vrijedi poslušati i koja je junaku vrlo bitna – odgojiteljicu Anu. Roman je kontinuirano uspostavljen i čvrsto omeđen kronološkim signalima, točno navedenim datumima i godinom, ali je ponekad prisutno i pretapanje slika, odnosno prisjećanje prošlosti iz perspektive sadašnjosti. Zbog toga nešto više o Ani saznajemo tek kasnije kada se Mislav prisjeća njihovog odnosa:

> *A kako se samo lijepo znala smijati, i nikad nije vikala, i lijepe priče mi je davala na čitanje. Jednom mi je odgojiteljica Ana rekla Mislave ti si tako lijep mladić, ti kao da ne pripadaš ovamo, ti si toliko drukčiji od svojih kolega, ti imaš tako veliko srce, i po kosi me onako blago rukom pomilovala, a meni je sve bilo drago.* (Gavran, 1989: 22)

Moglo bi se zaključiti da je Anin savjet motivirao Mislava na pisanje, ali točnije bi bilo reći kako je jedna prijateljska ljubav između njih postala motivacijom za pisanje životne priče pune opažanja, dvojbi i patnji. Kasnije saznajemo kako je Ana posebna osoba koja u drugima vidi najbolje – uvijek je ohrabrivala Mislava, isticala koliko je poseban i pružala toliko mu potrebnu ljubav. Uloga Anine ljubavi jest ohrabriti Mislava, dati mu priznanje i potvrditi da je bitan dio društva u kojem je lijepo živjeti. Anina ljubav time postaje zamjena za majčinsku ljubav koja je vrlo važna za razvoj djeteta u zdravu osobu. Nakon prelaska iz doma za djecu s posebnim potrebama (mjesto puno ljubavi, prihvaćanja i tolerancije) u rodni slavonski dom (mjesto bez ljubavi i tolerancije), Mislav ponovno mora zaslužiti poštovanje i ljubav svoje obitelji, ali i mještana Omorine.

Na temelju toga ljudska svakodnevica u ovom romanu dobila je novu dimenziju; životna situacija peteročlane seoske obitelji zaista je neobična jer Mislav ne dobiva ljubav od ljudi koji su ga donijeli na ovaj svijet. Za razliku od odnosa s Anom, Mislavov odnos s majkom nije prirodan jer je majčin nedostatak ljubavi prvenstveno i uzrokovao njegovo otuđenje. Donedavno četveročlana obitelj dobiva petoga, *zaboravljenoga* člana, na čuđenje svih mještana Omorine pa

čak i na čuđenje nekih članova obitelji. Na majčin nagovor Mislav je smješten u instituciju prije mnogo godina, a sada kada je postao punoljetan vraća se iz poznate i podupiruće okoline u emocionalno ispražnjen i nepoznat prostor. Mislavovi brat i sestra, kao ni susjedi, nisu znali da obitelj broji još jednoga člana pa su neugodne šutnje među njima bile neizbježne, pogotovo zato što Mislav više nije dijete, već dvadesetogodišnji mladić, prema kojemu je vidljiv negativan stav okoline u kojoj se našao:

> *A u ovoj ludoj Omorini, u ovoj selendri nema nikoga kao majstor Sertić, svi me gledaju kao da sam nenormalan i bježe od mene kad idem ulicom, a kad sam u trgovini ili u pošti, onda se odmiču od mene i ja ne znam kakvi su to ljudi u ovome selu, i što ja njih tako odbijam od sebe kad se nitko ne voli dugo u mojoj blizini nalaziti. A ja bih tako volio da su svi ljudi sretni, i baš je lijepo kad je netko veseo ili kad se netko smije, i baš je to lijepo kad se nekome dogodi nešto lijepo, pa mu i lice bude cijeli dan lijepo, i ja ništa ne znam zašto ti ljudi nisu sretni i veseli, kao da neće, ili ne znaju kako treba biti sretan, ili se čak boje toga.* (Gavran, 1989:36)

Navedeni citat pokazuje kako se Mislav ne uklapa u svoje rodno mjesto, a Antun Pavešković u članku *Gavran mašina* kazuje kako Mislav ne može ostvariti svoju ljudsku i društvenu afirmaciju zbog stava čitave svoje okoline, u koju spada i socijalno okruženje i sama njegova obitelj koja pak, svoju afirmaciju ne može ostvariti zbog *zaboravljena sina.* (Pavešković, 2003: 39) Bijeg od takve neprirodne situacije on nalazi u pisanju dnevnika u kojem opisuje prostor, vrijeme, sudionike, situacije i stanja, bez puno osobnih komentara. Kada se pak odluči za komentiranje odnosa i situacija, primjećuje se da barata određenim socijalnim spoznajama. Zima tako navodi:

> *... poznaje mehanizme društvene inkluzivnosti, ima određenu svijest o društvenim stereotipima i njihovoj (ne)primjenjivosti, razumije razliku između dva tipa emocionalnog ponašanja koja reprezentiraju Mislavovi roditelji i može razlučiti strukturu narativne situacije u kojoj je Mislavova mentalna necjelovitost suprotstavljena mentalnoj „dovršenosti" zajednice, usporedo s Mislavovom emocionalnom kompetencijom naspram emocionalne „ispražnjenosti" zajednice.* (Zima, 2001: 298)

Iako u romanu protagonist nije dijete, već adolescent, njegov diskurs je „dječji" jer je on po kognitivnim osobinama dijete. Iako Mislav zbog bolesti nije kao ostali, on je prilično razvijeno

biće spremno voljeti. Suvišno je i spominjati koliko je važna roditeljska ljubav za dijete, a ovdje je neobično to što je otac jedina podrška Mislavu, ohrabruje ga na socijalizaciju pa čak nagovara Nedu da se pridruži Mislavu i njemu na mađioničarskoj predstavi:

> *A danas kad smo po noći svi petero bili u onoj velikoj sobi, i kad je dugo trajala šutnja, onda je mama uzdahnula i rekla više nam nitko ne dolazi u kuću iz sela, baš nitko, a tata je rekao ne moraju, sad bar vidimo s kakvim smo ljudima živjeli petnaest godina, sad bar vidimo kakvi su ljudi…* (Gavran, 1989: 25)

Njegova majka ne shvaća da je upravo njen manjak ljubavi i razumijevanja glavni krivac za udaljavanje mještana pa tako unutar obitelji napetost raste; Dubravku ostavi dečko, a majka i dalje krivi Mislava za sve loše što se u posljednje vrijeme događa u njihovoj kući na što se otac zgrožava i žali što njihovo dijete od početka nije bilo s njima. Mislav je prisiljen učiti uz majku ne bi li se što bolje uklopio u seosku sredinu. Većinu vremena on je ljut zbog toga što majka, ali i mnogi drugi, misle kako on ništa ne zna iako mu od predmeta jedino ne ide matematika. Nasuprot tomu, u svim ostalim predmetima je dobar, a iz književnosti čak čita velika djela poput *Ane Karenjine* ili *Pljačkaši starog ranča*. U selu Omorina različitost među ljudima nije dobrodošla pa se tu može govoriti o prvoj temi koja prožima roman, temi o kojoj govori i Milovan Tatarin u članku *Sreća, slučaj ili sudbina* (2003.), a to je tema *drugosti*, priča o većini i manjini, o razumijevanju i prihvaćanju. Glavni junak kao osoba s posebnim potrebama želi u maloj seoskoj, malograđanskoj sredini izboriti status osobe vrijedne poštovanja i ljubavi. No, kao što je vidljivo u navedenom citatu, on ne shvaća kakvi su to ljudi u selu pa se ne znaju smijati i biti sretni. Moglo bi se zapravo i reći kako jedino osjećaj straha veže Mislava i okolinu u kojoj se nalazi. Strah se može javiti kao strah od neuspjeha ili pak ismijavanja, strah od različitosti ili kao strah od neuklapanja, strah od gubitka, strah od novog, strah od siromaštva, bolesti ili smrti. Nelagoda, briga, strepnja i napetost samo su neka od lica i manifestacija straha koje Mislav osjeća, a mještani koje Mislav promatra u prolasku osjećaju strah koji im zatvara oči pred slobodom i ljubavi. Nasuprot majci koja misli da Mislav treba „kopirati“ ostale kako bi bio prihvaćen, Mislav nije činio ništa, samo je bio ono što jest jer za drugo ne zna; bio je iskren, plemenit, pouzdan, pristojan i susretljiv.

Kako je vrijeme prolazilo Mislav je zadobio ljubav obitelji koja mu je još kao malom bila oduzeta. Prijatelji i mještani također uviđaju Mislavovu dobrotu i čisto srce koje ne poznaje zlo.

Osim navedenih kvaliteta, Mislava krasi i marljivost; on uživa u seoskoj svakodnevici, a citat pokazuje sliku obiteljskog života u maloj hrvatskoj provinciji:

> *Prvo smo u šupi pripremili kačice u koje ćemo stavljati skupljene šljive, a onda smo pokupili kante i sepete i krenuli na posao. I baš je lijepo kad cijela naša obitelj skuplja te šljive, a kante i sepeti se pune (...) I sve je to lijepo s tim šljivama, i baš sam se dobro osjećao što radim nešto korisno, i to jednako dobro kao svi ostali.* (Gavran, 1989: 91)

Kroz svakodnevne poslove Mislav se afirmira u svojoj okolini, ali je ipak nešto veće pomoglo Mislavu da se uklopi u društvo. Na polovici romana u priču se uvodi novi motiv ljubavi kroz lik susjede Jasenke. Osjećaj ljubavi prema njoj daje mu snagu i hrabrost da ide dalje. Uz nju on polako postaje osoba vrijedna pažnje. Svake večeri mladi se druže na stepenicama kod igrališta, a Mislav se polako opušta (uz zvukove Nikoline gitare):

> *I već je noć bila, i veliki Mjesec na nebu, i mirisala je trava, tako je mirisala da mi je sve u plućima bilo onako puno. (...) I onda smo ja i Jasenka otpjevali još nekoliko pjesama praćenih Nikolinom gitarom, i ja sam osjećao kako me poslije tog pjevanja svi drukčije gledaju, jer prije nego što sam zapjevao, bilo je kao da me nema, meni se nitko nije obraćao, pa čak ni Dubravka ni Nikola, a sad su mi odjednom počeli gledati u oči dok nešto govore.* (Gavran, 2006: 73)

Jasenka je najviše zaslužna za Mislavovu prihvaćenost jer njegova socijalizacija počinje tek nakon njihova upoznavanja. Dugo mu je trebalo da joj otkrije svoje osjećaje, a kada je to i uradio, uradio je to na samo njemu svojstven način:

A kada je Jasenka skrenula pogled od mene, ja sam joj rekao Jasenka molim te gledaj još malo u moje oči, a ona je zbunjeno zapitala zašto, a ja sam joj rekao znaš Jasenka ja tako volim kad se naši pogledi susretnu i meni je od toga jako lijepo u duši... (Gavran 2008: 149)

Nakon njihova boljeg upoznavanja i brojnih ljubavnih pisama koje su razmijenili, Jasenka odluči prekinuti vezu s ljubomornim dečkom koji to ne prihvati pa pokuša silovati Jasenku u šumi na izletu. Hrabri Mislav zaustavi taj čin, a njegovo obećanje kako selo za to neće nikad saznati, u Jasenki probudi duboke osjećaje. Uz priču o prvoj pravoj ljubavi neizbježan i motiv prvog poljupca:

Odjednom, Jasenka mi se približi i svojim usnama dodirnu moje usne, a meni srce zalupa i dragost mi neka i milina prostrujaše tijelom. I opet su se naše usne dodirnule i opet. I mi smo se ljubili, i mi smo se ljubili onako pravo, a te njene usne su bile beskrajno slatke i ja nisam znao da li je ikada neki čovjek bio sretan kao ja tada. I onda smo se zagrlili, ne razdvajajući naše usne, i onda smo se milovali i privijali jedno uz drugo i bivalo mi je sve ljepše i ljepše. (Gavran, 2006: 122)

Tragična ljubav, odnosno smrt nije primjerena za dječji roman pa je to još jedan od razloga zašto ovaj roman pripada literaturi za stariju mladež ili odrasle. Hranjec napominje kako poetika bilo koje vrste književnosti za odrasle jednostavno nije doslovce primjenjiva u dječjoj književnosti. *Motiv smrti nije tabuiziran nego naprosto neatraktivan, kao što je s njome i u stvarnoj zbilji. Kad je i registriramo, interpretirana je interpoliranjem primjerice, transcendentalnog svijeta.* (Hranjec, 2008: 6) U *Zaboravljenom sinu* ljubav Jasenke i Mislava za njezine roditelje predstavlja svojevrstan tabu, čak ju odlučuju preseliti u Osijek ne bi li je na taj način odvojili od Mislava. Tema *drugosti*, neshvaćanja i isticanja u maloj sredini tu opet dolazi u prvi plan, a roditeljima je važnije što misle susjedi, nego hoće li njihova kći biti sretna. Tako u središte značenja romana dolazi društvena kritika, odnosno kritika ograničenosti, nedobronamjernosti, zatvorenosti i pogubnog djelovanja društvene zajednice koja nastoji eliminirati sve one koji se izdvajaju iz gomile. Antun Pavešković u članku *Gavran mašina* (2003.) navodi kako je Jasenka tada preuzela težak teret s Mislavovih leđa i tako na sebe prenijela ulogu žrtve jer otpočinje društveno neprihvatljivu vezu. *Uvjet da zajednica nekoga označi žrtvom jest da taj, natjeran na takvo nešto ponašanjem i običajima društvene okoline ili svojom voljom , počini neki težak prijestup, a Jasenkina veza s retardiranim mladićem očito je prijestup.* (Pavešković, 2003: 39) Smrt se kod oba junaka nagovještava ružnim snom, a motivom sna roman i završava jer nesretnom Mislavu ostaje život zbog sna i život bez ljubavi:

Jasenka je otišla zauvijek. Znam da mi ni jedan dan više neće biti sunčan, i da više ništa u mom životu nije važno. Ali, u snovima – možda jednom usnem njeno lice, i možda je u snu poljubim. Samo radi toga sna, živjet ću. (Gavran, 2008: 145)

Motiv smrti u *Zaboravljenom sinu* svršen je čin i dio raspleta fabule, a prema Miroslavu Mićanoviću sentimentalan kraj nužan je da bi roman došao svome kraju. (Mićanović, 2003: 374) U njegovom članku *Pripovjedačko odustajanje* (2003.) zamjetne su kritike romana, ali je on ipak

zainteresirao čitatelje nesvakidašnjom pričom o mentalno ograničenoj osobi koja je otvorena za iskrenu i čistu ljubav.

3.1.2. Osobe s posebnim potrebama ili „djeca anđeli“

Kako bismo lakše razumjeli Mislavove stavove, želje i poglede na svijet, važno je detaljnije razjasniti Mislavovo psihičko stanje. U članku *Mentalna retardacija* Teodora Not (2008.) navodi kako osobe s mentalnom retardacijom ulaze u skupinu invalidnih osoba.[4] Koristi se i naziv *osobe s teškoćama u razvoju*, *osobe s posebnim potrebama*, no u novije vrijeme za osobe s mentalnom retardacijom koristi se i naziv *osobe s intelektualnim teškoćama*. Mentalna retardacija podijeljena je u četiri stupnja: laka, umjerena, teža i teška. Mislavovo mentalno stanje spada u laki stupanj mentalne retardacije. Osobe s lakom mentalnom retardacijom imaju IQ od 50–69, što odgovara mentalnoj dobi djeteta od 9–12 godina. Laka mentalna retardacija obuhvaća neke teškoće pri učenju, dok su mnogi odrasli s tim stupnjem mentalne retardacije sposobni za rad i ostvarivanje socijalnih kontakata. Upravo se takve poteškoće javljaju kod Mislava, ali je vidljivo da je on sposobno dijete koje zadane poslove obavlja dobro i s ljubavlju:

> *...i već je mama rekla bolje se ti toga okani, ali sam ja rekao meni se ova igra sviđa, i nastavio sam okopavati s njima, i sve sam manje kukuruza sjekao, i sve sam bolje to radio. A kad sam došao do kraja toga reda, i kad smo se svi opet okrenuli i stali na početak novog reda, ja više nisam gotovo uopće pogađao motikom u stabljike,a tata je rekao bravo Mislave, nisam nikada vidio da je netko tako brzo naučio okopavati kukuruze kao ti...* (Gavran, 2006: 19)

Posebno mu teško pada kada ga majka tjera na učenje. Učenje s njegovom majkom gore je od odlaska u školu:

> *I onda me je počela tjerati da učim te zadatke, a ja sam bio jako nesretan i nervozan, jer meni to ne ide, nisam ja glupo dijete, ali ja te brojeve ne mogu nikako. Mama je bila još nervoznija što mi ne ide, i kad ja više nisam mogao izdržati počeo sam plakati, a mama je rekla ovaj put nećeš plačem ništa postići, ovaj put ima da učiš makar kroz suze, i onda me*

[4] Prema Zakonu o hrvatskom registru osoba s invaliditetom (2001.), invaliditet predstavlja trajno ograničenje, smanjenje, ili gubitak sposobnosti izvršenja neke fizičke aktivnosti ili psihičke funkcije, primjerene životnoj dobi osobe, i odnosi se na sposobnosti u obliku složenih aktivnosti i ponašanja – koje su općenito prihvaćene kao sastojci svakodnevnog života.

je tjerala da ponavljam za njom koliko je to kada imaš toliko jabuka pa ih pomnožiš sa toliko, a potom podijeliš sa toliko, a neki su brojevi u uglatim zagradama, a neki u vitičastim, i koliko onda imaš, a meni je sve to bilo glupo i zamorno, a mama je govorila pokazat ću ja svima da ti nisi lud, da i ti imaš inteligenciju, pokazat ću ja svima da su oni krivi što te nisu dobro naučili…(Gavran, 2006: 23)

Pisalo se već o majčinskoj ljubavi koja je od iznimne važnosti za svako dijete, ali u ovom slučaju majka je ta koja Mislava na neki način odbacuje i šalje ga u instituciju. Tim postupkom Mislav se stigmatizira kao neželjeno dijete u svojoj obitelji. Zbog toga majka simbolizira nedobronamjernu malu društvenu sredinu koja odbacuje sve one drugačijeg ponašanja, izgleda ili statusa. Mislavov odnos s majkom zahtjeva mnogo odricanja pa se umjesto obiteljske prilagodbe sinu, on mora prilagoditi njima. Nametanjem teškog školskog gradiva on je odjednom uvučen u društveni i kulturni sustav koji sam po sebi nameće toliko obaveza, zahtjeva, imperativa, normi, propisa i pravila prema kojima bi čovjek trebao živjeti svoj život. Nasuprot tomu stoji Mislav, anđeosko dijete koje još uvijek u sebi nosi božansku čistoću i ljubav. Svojim ponašanjem i čistim srcem Mislav nam ukazuje na zaboravljenu „mudrost" uživanja u malim stvarima koje čine život, on uživa u pjevanju uz gitaru, igranju autićima, vožnji tramvajem, *dok drugi uvijek nekamo žure.* (Gavran, 2006: 31) Mislav vjeruje u ljude i njihovu dobrotu i ne može shvatiti kako mještani Omorine *ne znaju kako biti sretni,* kada je to tako jednostavno:

Ja sam joj rekao da sam u Zagrebu bio jako sretan i da ondje ima mnogo dobrih ljudi, i ja sam joj pričao zašto je meni taj grad lijep, i kako uživam kad ulicom ide mnogo ljudi, i kad se svira na Cvjetnom trgu, i kad se za Božić i Novu godinu sve osvijetli, i kad iz velikih kina izlaze gomile ljudi na ulicu, i kad tramvaju zveckaju. (Gavran, 2006: 77)

Još neke od značajki koje karakteriziraju osobe s lakom mentalnom retardacijom su problemi u korištenju govora, agramatičan govor, težina u rješavanju matematičkih zadataka i prijelaza s konkretnog na apstraktno mišljenje, što se može uočiti čitanjem ovog romana. Milovan Tatarin u članku *Slučaj, sreća ili sudbina* navodi kako je pišući o Mislavu Miro Gavran skrenuo pozornost na zapostavljenu temu osoba koje ne mogu živjeti od tuđe pomoći te da nas želi poučiti *kako se prema takvim osobama odnositi, kako im treba pomagati, kako su to nježna bića kojih se ne treba bojati, dapače – pristupimo li im otvoreno i s ljubavlju, ona će nam tu pažnju i uzvratiti*. (Tatarin, 2003: 48) Čitanjem romana *Zaboravljeni sin* može se zaključiti kako prisutnost

intelektualnih teškoća ne opravdava niti jedan oblik diskriminacije jer su osobe s poteškoćama anđeoski ljudi koji ne znaju za laži i zlo. Ljubav je ključ i temelj svakog uspješnog odnosa. Djeca nam često ukazuju na tu zaboravljenu istinu koju možemo čuti samo ako slušamo srcem.

3.2 *Zaljubljen do ušiju*

U stvaralaštvu Mire Gavrana naročito je plodna 1994. godina. Te je godine objavio dva vrlo uspješna romana. Prva u nizu tada objavljenih knjiga jest roman *Zaljubljen do ušiju*. Roman je podijeljen u trideset poglavlja, ali su ona vješto povezana jednom, univerzalnom, ljubavnom tematikom. Budući da je Miro Gavran vrlo vješt dramaturg te mu venama *teče teatar*, kako navodi Dubravka Težak, i ovo njegovo djelo odiše kompozicijskom savršenošću svakog poglavlja; u svakome od njih postoji određena doza ushita, iščekivanja, razočarenja, a zatim ponovno slijedi nagovještaj zbivanja u sljedećem poglavlju. (Težak, 1994: 389)

Diskurs je oblikovan u prvom licu, što potiče recipijentovo poistovjećivanje sa situacijom Marija, protagonista romana koji je nesretno zaljubljen u crnokosu djevojčicu Lanu iz školske klupe. Kako navodi Dubravka Težak u članku *Procvat dječjeg ljubića,* Gavran pripovijeda iz perspektive dječaka čime postiže veći osjećaj uvjerljivosti i iskrenosti kad govori o njegovim prvim ljubavnim treperenjima, nesigurnim i zbunjenim postupcima, tajnim mukama, ljubomori i svemu onome što donose prve ljubavne plime. (Težak, 1994: 389) Likovi su u radnju uvedeni motivirano; Lana je razlog Marijevih muka, a obitelj je zaslužna za lošu situaciju u kojoj se našao. Suodnos roditelja i djece ovdje dolazi u prvi plan; zbog roditeljskih nesuglasica obitelj se seli iz male Nove Gradiške u veliki Zagreb, koji će Mariju osim strahova od tramvaja donijeti i prvu ljubav. Ta ljubav nije prikazana kao nešto lijepo, već je opisana kao *čudna pojava* zbog koje se više ne može živjeti normalnim životom i uživati u svakodnevnim stvarima:

> *Jednostavno, više me ne veseli ništa što me je nekada veselilo, i više mi ništa nije važno od onoga što mi je nekada bilo najvažnije. Toliko je ta ljubav opasna i nezgodna da bih bio stoput sretniji da se nikada nisam zaljubio i postao njen rob. Svakog jutra, čim se probudim, ja poče misliti na Lanu, i onda cijeli dan, ma što radio, mislim samo na nju. Sve dok ne zaspim. Zar to nije grozno?! Počinjem zavidjeti onima koji nisu zaljubljeni, koji žive normalnim životom.* (Gavran, 2007: 7)

Marija je ljubav udarila kao *grom iz vedra neba* pa čak ni sebe ne može uvjeriti da mu pogled neprestano bježi Lani samo zato što mu je *njena klupa najbliža*. (Gavran, 2007: 22) Zaljubljeni subjekt je nesretno zaljubljen, voljena osoba je nedostižna ljepotica iz školske klupe koje on nije dostojan i kojoj se ne može približiti. Stoga Stjepan Hranjec navodi kako je Gavran izvanredno proniknuo u sve emotivne procese u takvom, *ludo zacopanom* dječjem srcu – ljubavni nagovještaj, strepnja, patnja, ljubomora. (Hranjec, 1998: 275) I zaista, kakva bi to mladenačka ljubav bila da nije kompliciranа i nesretna? Dječački naivno, Mario misli kako je može prestati voljeti, ali srce je ipak svoj gospodar i ne pokorava se zapovijedima; patnja se nastavlja, a zaljubljenost i dalje ostaje na razini vanjskog izgleda, kako je to djeci svojstveno:

> *Ona je tako lijepa, ona je najljepša djevojčica na svijetu. Ta kratka crna kosa, te velike crne oči, taj prćasti nosić, pa to je savršenstvo prirode!* (Gavran, 2007: 34)

Likovi koji su uvedeni u priču dio su Marijevih ljubavnih jada; njegovi prijatelji savjetuju ga da postane Grgina suprotnost i tako skrene Laninu pozornost na sebe na čemu je on vrlo zahvalan:

> *Toga dana shvatio sam koliko je važno imati dobrog prijatelja koji umije reći pravu riječ u pravom trenutku. Pavo me naveo da osmislim strategiju za osvajanje Lane. Ljubav mi je davala snagu i hrabrost da krenem u provedbu te opasne zamisli. Tek mnogo, mnogo kasnije shvatit ću da zaljubljeni postaju neoprezni, ranjivi i najopasniji upravo za sebe.* (Gavran, 2007: 79)

U skladu s tim može se primijetiti da se ljubavni jadi u romanu ne opisuju, nego se prezentiraju kroz suodnose likova romana. Umjesto opisa prisutno je tu mnogo komentara koji uključuju interpretaciju i prosudbu situacije, te monologa i dijaloga s vršnjacima i obitelji. Iako su u središtu ljubavni jadi petoškolca Marija, kroz suodnose likova dotiču se i ljubavni problemi drugih generacija: Marijeve sestre Anite koja je gimnazijalka, brata Ivice koji je student i napokon, samih roditelja. Njihove veze u funkciji su kontrastiranja dječakovih jada, a na taj način jedan univerzalni motiv raščlanjuje se na više generacija.

Nakon neuspjelih ljubavnih pokušaja, Mario odlazi voljenoj baki u Novu Gradišku, a simpatiji ostavlja ljubavno pismo. Unatoč tome što mu ljubav nije uzvraćena i što je u mnogim stvarima bio prepušten sam sebi, sve ipak završava sretno jer kakav bi to dječji roman bio kada

ne bi sretno završio ili, kako kaže Stjepan Hranjec, *koje dijete, kada se identificira s ovakvim junakom kao što je Mario, voli tužne svršetke*? (Hranjec, 1998: 276)

Sukladno optimističkom duhu, tu je i igra u obliku *testa dubine ljubavnog jada* koji je u funkciji dodatka romanu. Mudra je ta dosjetka testiranja dječjeg srca jer ako zavirimo u bilo koji dječji časopis primijetit ćemo pregršt raznoraznih testova, od testova osobnosti do testova zaljubljenosti. Djeca naprosto vole takav oblik komunikacije jer im pomaže da bolje upoznaju sami sebe, razmisle o sebi i svojim osjećajima, a time ih se može potaknuti na igru i razonodu poslije pročitanog romana. Na taj način Gavran želi zainteresirati čitatelja i približiti mu se na najlakši i najzanimljiviji način. Roman *Zaljubljen do ušiju* počinje motivom ljubavi, njime i završava, a test ljubavnog jada recipijenta možda i potakne na ljubav.

3.3. *Kako je tata osvojio mamu* i *Halo, ljubavi*

Iste, 1994. godine objavljen je roman *Kako je tata osvojio mamu* i *Halo, ljubavi.* Roman *Kako je tata osvojio mamu* s obiljem humornih odnosa govori o dječaku Antunu koji u prvi plan iznosi probleme unutar svoje obitelji koju čine njegovi roditelji i baka:

> *Ovo je neobična priča o čovjeku koji je bio toliko glup da je morao iznova osvajati ženu koju je već jednom osvojio. Taj čovjek je moj tata i on se dugo nije razumio u tajne mamina srca. Pričat ću vam i o svojoj djevojci Bernardi i o tome kako je lijepo kad te netko voli i kad ti nekoga voliš.* (Gavran, 1994: 1)

U svojim svakodnevnim ritualima Antun je sretan, druži se sa svojim prijateljima, dobar je u školi, odlazi na izlete s roditeljima sve dok među njima ne nastane pukotina, velika pukotina nerazumijevanja i netolerantnosti pojačane financijskim problemima koji prate obitelj. U prvom je planu ljubavna, ili manje ljubavna, priča između njegovih roditelja Josipa i Ane, ali uz njihovu rastrganost Antun proživljava i svoja prva ljubavna iskustva. Za razliku od ljubavi odraslih koja vodi raspadu, njegova, dječja, naivna, iskrena ljubav, ljubav je koja gradi i učvršćuje. (Težak, 1994: 97) Za razliku od romana *Zaljubljen do ušiju*, zaljubljeni subjekt ovog romana je inspiriran ljubavlju, a ljubavni odnos nije mučan i neostvariv jer se prirodno razvio iz prijateljstva. Uz pomoć savjeta prijateljice Bernarde on prestaje biti pasivan promatrač roditeljskih svađa te se pokreće i odlučuje premostiti pukotinu koja je nastala između njegovih roditelja. Bernarda je glavna inspiracija za romantične geste koje Antun predlaže svome ocu. Otac pristane na

Antunove prijedloge pa tako, kao kakav zaljubljeni školarac, piše ljubavno pismo svojoj ženi. Ipak, za sve je to zaslužna djevojčica Bernarda koja svojim strpljenjem, znanjem i interesom za Antunovu situaciju pokazuje da je vrijedna njegove pažnje i ljubavi. To prijateljstvo nastalo je zbog roditeljskih odnosa koji su pomogli djeci da se sprijatelje i svide jedno drugome, a nasuprot tomu, poznanstvo i odnos između Antuna i Bernarde pomoglo je ponovnom uspostavljanju čvrstih roditeljskih odnosa:

> *Bernarda me gledala onim svojim velikim očima i pažljivo upijala svaku moju riječ. Ni na trenutak me nije prekidala. Pustila me da joj kažem sve što mi je bilo na duši. Kad sam dovršio svoju priču, osjećao sam da mi je nekako lakše pri srcu. Baš je lijepo kad čovjek ima prijatelja kome može reći sve što ga muči*. (Gavran, 2008: 77)

Za razliku od pasivnog lika Antuna, junak romana *Halo, ljubavi* dječak Lovro, od samog je početka vrlo hrabar i odlučan u svojoj ljubavi. Naime, ljubav prema djevojčici Maji koja živi u Londonu tjera ga na nezamislive pothvate; od svakodnevnih poziva u London do bijega od kuće. Ta ljubav je prikazana kao nešto veliko i neponovljivo u mladenačkom dječjem srcu. Mladenačka ljubav nerijetko se može nazvati i narcističkom jer u sebi sadrži mnogo od razdoblja kada je subjekt sebi objekt zaljubljenosti. (Bastašić, 1995: 53) U takvoj ljubavi u drugome se gleda sebe, sebe sadašnjeg ili prošlog, vrlo često sebe idealnoga. Lovro je zaljubljen u Majinu vanjštinu i u sliku sebe pokraj nje na čemu bi mu svi njegovi prijatelji pozavidjeli:

> *Maja ima oči ljepše od svih drugih djevojčica. Maja živi u Londonu. Maja je vrlo pametna i mnogo toga zna. Kada bi ona postala moja djevojka, svi bi mi u razredu bili zavidni*. (Gavran, 2008: 115)

Uskoro spoznaje kako je velika ljubav bolna, jer Maja se vraća s roditeljima u London, ostavivši tako smutnju i nemir u njegovu srcu. Ali ljubav pomaže Lovri da se aktivira pa svakodnevno telefonira u London. U jednom trenutku izjavljuje ljubav Maji, nakon čega bi čitatelj pomislio da se radi o odrasloj, zreloj osobi:

> *Ne bih želio da me pogrešno shvatiš, mi smo se vidjeli samo dva puta, pa opet, ja sam sto posto siguran u svoje srce i to što osjećam prema tebi. Ja te, naime, kako da kažem, hoću reći, ja te jako volim*. (Gavran, 2008: 151)

Lovrina je ljubav toliko jaka da se, čak i nakon roditeljskih saznanja o visini telefonskog računa, on upušta u novu pustolovinu, odnosno odlazi u najromantičniji grad na svijetu po svoju

ljubav. Rasplet sa sretnim završetkom dolazi naglo i donosi pomalo neuvjerljiva rješenja koja su prejednostavna i prenaivna u odnosu na sve prije iznesene komplikacije. Ali, budući da su čitatelji romana pretežito djeca Lovrina uzrasta, neće im smetati neuvjerljiv završetak kojim je pisac uspio djeci pružiti *dječji ljubić nakon kojega djeca neće biti žalosna*. (Težak, 1994: 97)

3.4. *Profesorica iz snova*

Posljednji Gavranov roman za djecu i mlade izdan 2006. godine pod nazivom *Profesorica iz snova* ponavlja pripovjednu strategiju već analiziranih romana: protagonist je pripovjedač i ponovno je riječ o dječaku osnovnoškolcu koji pripovijeda u ljubavi, u ovom slučaju ne prema vršnjakinji nego prema devet godina starijoj profesorici. U obliku dnevničkih zapisa Ivo pripovijeda o osobnim problemima, o pubertetu i svim promjenama koje on nosi.

Tema puberteta, boli odrastanja i spolnog sazrijevanja česta je u suvremenoj dječjoj književnosti. Ako se u obzir uzmu svakodnevni problemi o kojima nas pripovjedač romana izvještava, ako se osvrnemo na njegovu dob od četrnaest godina te odstupanje od književnog standarda upotrebom žargonizama, vulgarizama i anglizama, vidljivo je da se roman tematski i stilski razlikuje od drugih djela dječje književnosti. Taj će roman svoga čitatelja pronaći u mladima između dvanaest i osamnaest godina jer ne opisuje dječju nevinost i naivnost uglavnom realiziranu kroz igru, nego se bavi stvarnim životom i problemima, društvenim aktualnostima i preispituje probleme koji su u fokusu zanimanja tinejdžera, zbog čega ovaj roman pripada u literaturu za mlade odrasle.[5]

> *Srijeda. Najjadnije biće na ovome svijetu je četrnaestogodišnjak bez komada, s bedastom majkom, bedastim ocem i starijim bratom koji sve zna bolje od njega. Da, to sam ja - nitko i ništa muškoga spola, s hrpom hormona koji me guše i dovode do ludila. Ja sam jadno biće bez seksualnog iskustva, okružen djevojkama koje su prema nama vršnjacima potpuno nezainteresirane. Na nesreću, preko puta moje osnovne škole nalazi se gimnazija. I sad,*

[5] O problematici književnosti za mlade odrasle piše i Dubravka Težak te navodi kako još nije prihvaćen jedinstveni termin koji bi označavao taj dio književnosti. U svjetskoj literaturi nailazimo na sintagme *književnost za mlade odrasle, adolescentska književnost, tinejdžerska književnost,* a kod nas *omladinska književnost i književnost za mladež.* U takvu literaturu ubrajamo djela koja tematski obrađuju pubertet i tjeskobe odrastanja, a čiji su likovi po dobi *pubertetlije*. Razlika između tinejdžerskog romana i romana za mlade odrasle jest ta što u prvima prevladavaju teške, turobne, mučne, ali aktualne teme iz svakodnevnog života, a u drugima se kroz vedar i šaljivi ton progovara o odrastanju tinejdžera i njihovim problemima. (Težak, 2008: 3)

umjesto da mi dečki iz osmoga razreda budemo glavne face u školi, naši nesuđeni komadi na velikom odmoru gledaju gimnazijalce na drugoj strani ceste. Užas! Već sam tri dana osmaš, a osjećam se kao prvašić. Nitko i ništa na kvadrat. Zato sam valjda i počeo voditi ovaj dnevnik… (Gavran, 2008: 3)

U ovom romanu detaljnije su opisivani muško-ženski odnosi između Ivinih roditelja, roditelja njegovih prijatelja, te bratovi ljubavni odnosi. Odrasli (profesorica i roditelji) nisu prikazani kao potpuni i nepogrješivi autoriteti, nego kao nemoćni ljudi s pregršt grešaka. O problemima unutar prikazanih obitelji u romanu bit će riječi u daljnjoj obradi teksta, a ovdje će u žarište pažnje doći Ivina nesuđena ljubav za koju on vjeruje kako je dovoljna za cijeli kasniji život i da je ljubav čarobni eliksir koji pomaže u svim životnim nedaćama. Unatoč činjenici što se kroz primjere brakova može uvidjeti kako je ljubav nešto što se treba održavati, čuvati i što mnogima ne uspijeva, Ivo je nepopravljivi optimist pa vjeruje kako će njegova profesorica zemljopisa nakon nekog vremena postati njegova, unatoč dobnoj i društvenoj razlici. Ivina ljubav, kao ljubav mladog čovjeka isključiva je, razum tu ima perifernu ulogu, a mašta, vlastite želje i osjećaji iskrivljuju percepciju. (Bastašić, 1995: 53) Zbog toga, bez obzira što je svjestan razlike u godinama i osuđivanja društva, Ivo ne može prestati maštati o Steli:

Komad je izgledao fantastično: duga crna kosa, predivno lice, tijelo poput fotomodela, izražajne napućene usne, prelijepe oči, uzak struk. A sise prva klasa: dobra trojka, i reklo bi se, s pogledom prema gore. (Gavran, 2008: 18)

Reklo bi se isto tako da Ivina simpatija izgleda kao lice s naslovnice, lice s modnih časopisa, jedna idealna žena, iluzija koja je postala stvarnost. Razočaranja u takvoj ljubavi su neizbježna jer, osim što je nerealna, ona počiva samo na vanjštini. Nakon brojnih ljubavnih pisama upućenih profesorici Steli, Ivo sve manje biva zainteresiran, a u njegov život u drukčijem svjetlu ulazi djevojka Eva, stara prijateljica iz školske klupe. Budući da komunikacija između Ive i Stele nije imala temelje u iskrenosti i ljubavi, bilo je pitanje vremena kojim povodom će ona prestati jer *počeci su ljubavi poput ivanjskih krijesova: zanose ljepotom, ali kratko griju*. (Bastašić, 1995: 53)

Ono pak najgore započelo je kada mi je Stela u e-mailovima stala iznositi svoj intimni život, pisati o svojim sukobima sa strogom majkom, opisivati mi svoje komplekse iz rane mladosti, dječje bolesti koje je preležala, kukati o tome kako se loše osjeća kada je u

velikom društvu pa o problemima i mukama koje proživljava kada ne ispuni nečija očekivanja… (...) Uglavnom, ljudi moji, bio sam sve više šokiran i iznenađen time koliko jedan zgodan komad u tim godinama može biti u bedu, koliko jedna tako atraktivna mačka može biti iskompleksirana i smrdana. Ma sto puta gore i više čak i od nas pubertetlija. Prema mom shvaćanju ljudske prirode i ženskoga svijeta, činilo mi se da je moja prijateljica Eva sa svojih četrnaest godina neusporedivo zrelija, normalnija i zdravija osoba nego što je to Stela. (Gavran, 2008: 137)

3.4.1. Ljubav nastala iz prijateljstva

Hela Čičko u članku *Mislim, da te volim…* navodi kako je prijateljstvo najviše duhovno od svih vrsta ljubavi jer je slobodno od nagona i svih dužnosti osim onih koje je ljubav slobodno preuzela. (Čičko, 1998: 26) Takva ljubav je gotovo potpuno slobodna od ljubomore i posve je slobodna od potrebe da je se treba. Naši su preci prijateljstvo smatrali nečim što nas uzdiže gotovo iznad granica ljudskoga, zato će reći da je prijateljstvo anđeosko. (Čičko, 1998: 26)

Ljubav nastala iz prijateljstva po mnogima je ljubav koja traje duže od svih ostalih, neke čak i zauvijek. Kada se iz prijateljstva razvije ljubav, osobe se već dobro poznaju, ne nose maske i slobodne su otvoriti se pred drugom osobom bez straha od odbijanja ili osuđivanja. Kroz izvođenje školske predstave simboličnog naziva *Pobijedit će ljubav*, Ivo shvati kako mu prijateljica Eva okupira veći dio pažnje te za nju kaže:

Većinu scena u predstavi imao sam s Evom, a ona je jednako tako bila talentirana za glumu i nas dvoje postali smo najbolji partneri jedno drugome. Drugi su bili previše kruti i neuvjerljivi u svojim ulogama, u dijalogu s nama, dok smo Eva i ja djelovali poput prave cure i dečka, što smo prema ulogama iz komada i trebali biti. (...) Eva je na predstave uvijek išla sa mnom i nas dvoje imali smo sve više zajedničkih tema za razgovor. Tako sam se navikao na to da sam po cijele dane s njom, da mi je ona, na neki neočekivan način, postala najvažnija osoba u životu. (Gavran, 2008: 135)

Kroz jedno lijepo prijateljstvo tako se rodila ljubav, iskrena i slobodna od bilo kakvih potreba, ljubav koja teče svojim prirodnim tokom i postaje oslobađajuća i inspirirajuća:

Napokon sam znao što znači poljubiti djevojku, i to ne bilo kakvu djevojku, nego prelijepu Evu, koja mi je oduvijek bila draga i koju sam istinski zavolio, iako to sebi nisam želio priznati. Odnosno, mislio sam da su sve te emocije prijateljskog predznaka, bez obzira što sam u posljednje vrijeme sve više otkrivao koliko je ona zgodna i privlačna. (Gavran, 2008: 143)

Rasplet događaja u romanu pomalo je neočekivan; dječjom pomoći dvije odrasle usamljene duše pronađu jedna drugu, a Ivo mašta o braku s voljenom osobom na pomalo bajkovit način svojstven djeci:

Nedugo potom Eva i ja već smo planirali našu budućnost, naše vjenčanje i to koliko ćemo djece imati kada završimo fakultete. I što ću još na kraju napisati, osim da sam presretan pa ću prestati voditi dnevnik, jer mi je život postao toliko lijep, da mi je draže živjeti ga, nego ga opisivati. (Gavran, 2008: 179)

Romani *Zaboravljeni sin* i *Kako je tata osvojio mamu* jednako tako potvrđuju prijateljsku ljubav kao najčvršću i najiskreniju, jer se u oba romana zaljubljeni subjekt ostvaruje uz pomoć prijateljskih razgovora i savjeta voljene osobe.

4. Kompozicijske linije promatranih romana

Kako bi se preciznije detektirala mjesta na kojima, u Gavranovim romanima, u kompozicijsku shemu ulaze motivi ljubavi, potrebno je navesti događaje u romanima kronološkim slijedom. Iz navedene shematske kompozicije romana može se uvidjeti da iznenadna ljubav ili objekt žudnje u subjektov život ulazi nakon zamjene poznatog, voljenog ruralnog prostornog kompleksa, novim, urbanim prostorom. Na taj način stvara se napetost i čitateljska neizvjesnost zbog novog okružja u kojem će se subjekt naći.

Zaboravljeni sin	***Zaljubljen do ušiju***	***Kako je tata osvojio mamu***	***Halo, ljubavi***	***Profesorica iz snova***
Povratak u rodno selo	Odsutnost zbog ljubavi, selidba	Druženje s obitelji	Telefonski poziv	Selidba, problemi odrastanja
Zaljubljivanje	Selidba zbog roditeljskih svađa	Ljubav kroz prijateljstvo	Zaljubljivanje	Zaljubljivanje
Ljubav je uzvraćena, ljubavna pisma	Prepreka – druga osoba	Mami „puca film“	Prepreka – geografska udaljenost	Virtualni razgovori, prijateljstvo
Prepreka – roditelji	Ljubavno pismo, rješenje – putovanje	Rješenje – razgovor, Ljubavno pismo	Rješenje – putovanje	Rješenje – dijete spaja odrasle, nova ljubav kroz prijateljstvo
Smrt	Roditelji pomagači u ljubavi	Djeca pomagači u ljubavi	Roditelji pomagači u ljubavi	Djeca pomagači u ljubavi

Nakon subjektove faze zaljubljivanja, slijedi nesretna ili sretna, inspirirajuća ljubav. Osim motiva ljubavi, u gotovo jednakoj mjeri prisutan je i motiv prijateljstva, ali je vrlo bitna i uloga roditelja koji pomažu djeci u njihovim nedaćama.

5. Specifičnosti dječjeg ljubavnog diskursa u Gavranovim romanima

Barthes navodi da je ljubav osjećaj koji analitičkim promišljanjem biva rastvoren, rasklapajući ga na fragmente dobivamo figure ljubavnog diskursa. *Odsutnost, Ljubavno pismo, Ljubomora* i *Ideje o rješenju* neke su od figura koje Roland Barthes prepoznaje u ljubavnom diskursu, a koje se također mogu detektirati i u navedenim romanima. Te figure predstavljaju, kako piše Barthes, zaljubljenog na djelu i u njegovoj se glavi *tijekom cijeloga ljubavnog života pojavljuju bez ikakvog reda, jer ovise o slučaju.* (Barthes, 2007: 17) Iz njegove knjige *Fragmenti ljubavnog diskursa,* kronološkim redoslijedom događaja u romanima izdvojit će se nekoliko figura koje karakteriziraju govor zaljubljenih, s malom prilagodbom nazivlja jer je ipak ovdje riječ o dječjem ljubavnom diskursu.

5.1. *Odsutnost* / Daleko

Svaka jezična epizoda koja iznosi na pozornicu odsutnost ljubljenog objekta – kakvi god joj bili uzrok i trajanje – i nastoji tu odsutnost pretvoriti u kušnju napuštanja. (Barthes, 2007: 26)

Figura *odsutnosti* voljenog objekta dominira romanima jer uvijek postoji prepreka koja sprječava udruživanje zaljubljenih zbog čega subjekt pati primjerice, u romanu *Zaljubljen do ušiju* figura odsutnosti opisana je kao neizbježna patnja:

> *Nisam znao je li mi lošije u školi, dok sam u Laninoj blizinu, ili kad sam kod kuće daleko od njenog prelijepog lica. (...) Naime, usred filma, usred napete pucnjave ili tučnjave, meni pred očima iskrsne Lanina kosa, oči, lice – i od filma ne bude više ništa*. (Gavran, 2007: 57)

Barthes kaže kako *odsutan može biti samo drugi. (...) Drugi je u stanju neprestanog odlaska, (...) onaj koji se seli, koji bježi, ja koji volim, po suprotnom sam pozivu sjedilac, nepokretan*. (Barthes 2007: 26)

U romanu *Halo, ljubavi* zaljubljeni subjekt pati zbog prevelike udaljenosti koju ne može premostiti, a u romanu *Zaboravljeni sin* epizoda žudnje zbog odsutnosti ljubljenog objekta prikazana kao čekanje:

> *Šetao sam po selu, bio sam i na igralištu, gdje se igrala nogometna utakmica, gdje je bilo mnogo mladića i djevojaka u publici, ali Jasenke nije bilo. Satima sam stajao uz prozor i*

gledao na njeno dvorište, u više navrata ugledao sam joj oca i majku, ali Jasenku nisam vidio, a tako sam želio da je vidim. (Gavran, 2006: 130)

5.2. *Divan* / Draga

Budući da ne uspijeva dati ime posebnosti svoje žudnje za voljenim bićem, zaljubljeni subjekt nalazi pomalo glupu riječ: divan! (Barthes, 2007: 30)

U ljubavnom govoru junaka navedenih romana može se uočiti riječ draga jer je u svim romanima pripovjedač dječak u uzrastu od devet do dvadeset godina zaljubljen u svoju vršnjakinju: *Želio sam samo da se što prije vratim kući, da što prije nazovem svoju dragu Maju*. (Gavran, 2008: 129)

Tijekom ljubavnog zanosa, partner nam se doima *divnim* (Barthes, 2007: 31.) Slika je savršena i skladna. Potom, uslijed nekog od događaja, primjećujemo da nešto nije u redu – *jedna točkica na nosu* (Barthes, 2007: 36.) Prekida se iluzija o objektu bez mana i pronalazimo ih, jednu za drugom. Takav preokret u ljubavi karakterizira ljubav odraslih, one koji vjeruju u mit o srodnoj duši gdje će ih druga osoba bezuvjetno prihvaćati, razumjeti i s kojom će sve do kraja života ići glatko. Ljudi srodnost žele vidjeti u međusobnoj sličnosti, čak istovjetnosti. Ponekad zaljubljeni ili fascinirani ljudi niti nemaju svoj ukus, već ga preuzimaju od onog drugog ili druge pa se čini da su izrazito srodni. Prema Barthesu, oni su zaljubljeni u Sliku koja odgovara njihovoj žudnji. (Barthes 2007: 31) Nažalost, takva ljubav neće dugo opstati jer se u ljubavnom odnosu osobe trebaju suočavati s vlastitim nedostacima i na taj način rasti i razvijati se za ljubav prema svemu ostalom, ne samo za osobu u koju su zaljubljeni jer kakva je dobrota i plemenitost u tome?

U dječjim romanima Mire Gavrana slučaj nije takav jer su djeca još neiskvarena i znaju voljeti, kako sebe, tako i druge. Njihova ljubav je svježa, slobodna od egoizma i time neopterećena: *Ljudi moji, da ste vidjeli samo kako je tog jutra bila lijepa, kako draga*. (Gavran, 2007: 50)

5.3. *Tutti sistemati* / Uspješni

Zaljubljeni subjekt vidi sve ljude oko sebe kao „sređene“, čini mu se da svatko ima neki mali, praktičan i afektivan sustav ugovorenih veza, iz kojih se on osjeća isključenim; zbog toga ga obuzima dvosmislen osjećaj zavisti i poruge. (Barthes, 2007: 54)

Zaljubljeni subjekt idealizira tuđe odnose smatrajući da je njegov najneuspješniji:

I dok su moj brat i moja sestra uspješno otpočinjali nove veze, dok su se moj otac i moja majka slagali kao nikada prije i ulicom ispred našeg stana šetali držeći se za ruke, ja sam živio sve gore i gore, bez ljubavi i bez sreće. (Gavran, 2007: 56)

Pod ovom figurom podrazumijeva se i idealiziranje bračne zajednice, jer unatoč lošim primjerima iz okoline djeca i dalje vjeruju kako ljubav može pobijediti sve prepreke:

Mislio sam o tome kako ja na nju nikada neću vikati, ako se jednoga dana vjenčamo, i o tome kako sam siguran da ni ona na mene neće nikada vikati. (Gavran, 2008: 147)

Jedva čekam da odrastemo pa da je oženim i učinim potpuno sretnom, jer moj tata uvijek kaže da od svih poklona na ovome svijetu žene najviše vole kad im poklonimo brak. (Gavran, 2006: 135)

5.4. Ljubomora

Osjećaj koji se rađa u ljubavi, izazvan strahom da voljena osoba daje prednost nekom drugom. (Barthes, 2007: 133)

Ljubav na koju je spojen ego je oblik ljubomore – zbog toga nitko ne može biti toliko ljubomoran kao zaljubljena osoba. Nažalost, kao i odrasli, i djeca žele objekt žudnje samo za sebe:

I tada, od same pomisli da profesorica Stela ima dečka, osjetih pravu ljubomoru prema tom potencijalnom sretniku koji vjerojatno svake večeri vodi ljubav s tom ljepoticom. (Gavran, 2006: 29)

U romanu *Zaljubljen do ušiju* Mario je ljubomoran na Grgu, ali ga ne mrzi; Grga samo zauzima mjesto koje on želi. On je protivnik, suparnik, konkurent u pravom smislu, ali ne i neprijatelj. Radnja se zapliće tako što Mario od prijatelja sazna da Lana ima dečka Grgu što

stvori dosad nepoznat osjećaj, osjećaj koji mnogi teško odvajaju od osjećaja ljubavi, a to je ljubomora. Grga tako predstavlja zapreku u realizaciji njihove ljubavi:

> *A eto, Lana je baš njega odabrala da joj bude frajer. Eto što su vam žene: možeš imati sve kvalitete, pa opet, njima se više sviđaju neki negativni tipovi, nego mi normalni dečki od krvi i mesa. Svi ti različiti osjećaji mržnje i ljubomore prepletali su se u mojoj duši i unosili u nju čudan nemir.* (Gavran, 2007: 47)

5.5. Ljubavno pismo

Figura se odnosi na osobitu dijalektiku ljubavnog pisma, koje je istovremeno prazno (kodirano) i izražajno (nabijeno željom da izrazi žudnju). (Barthes, 2007: 143)

Iz shematske kompozicije romana vidljivo je da se u svim romanima pojavljuje motiv ljubavnog pisma kao najlakši i trajni oblik komunikacije za zaljubljenog junaka. Poput žudnje, i ljubavno pismo očekuje odgovor, ono *prešutno nalaže drugom da odgovori*. (Barthes, 2007: 144)

U *Zaboravljenom sinu* pismo je nagovijestilo krah ljubavne veze Mislava i Jasenke, a u romanima *Zaljubljen do ušiju* i *Profesorica iz snova* ljubavna pisma imaju suprotan učinak – u zaljubljenom subjektu stvaraju osjećaj blizine i nagovještavaju sreću:

> *Draga Lana! Ja ti, evo, pišem pismo, jer ti moram reći mnogo toga*. (…) *Što da ti kažem, osim da te strašno volim i da se moje srce iskidalo na stotinu komadića kad sam shvatio da me ti nikada nećeš voljeti.* (Gavran, 1994: 103)

Figura ljubavnog pisma nalazi se i u *Kako je tata osvojio mamu* jer dijete dolazi do ideje pisanja ljubavnog pisma koju otac usvaja radi ponovnog osvajanja majke.

5.6. Ideje o rješenju

Rješenja koja zaljubljenom subjektu, unatoč njihovu često katastrofalnom karakteru, pružaju prolazan mir; fantazmatsko manipuliranje mogućim izlazima iz ljubavne krize. (Barthes, 2007: 131)

Nakon pisanja ljubavnog pisma voljenom objektu, subjekt Gavranovih romana pribjegava rješenjima koje će spasiti njegovo ranjeno srce. Za razliku od rješenja odraslih, dječja rješenja ne

uključuju izlaz samoubojstvom, često se tu radi o odlasku od, ili k voljenoj osobi. Zbog straha da će mu voljena osoba naći zamjenu, subjekt predlaže bijeg od svih koji sprječavaju njihovu ljubav:

> *A onda sam joj predložio da pobjegnemo od kuće i da se nađemo u Parizu, u gradu ljubavi, i da ondje živimo od prodaje novina, od sviranja na vergl i pjevanja šansona po malim ulicama.* (Gavran, 2008: 166)

U drugom romanu putovanje je bijeg od voljene osobe jer onaj koji se zatvara, odlazi ili umire uvijek je zaljubljeni:

> *Tako je, to je rješenje mojih problema. Neću više čučati u ovoj groznoj tamnici. Neću više dopustiti Lani da me ponižava svojim odbijanjem*. (Gavran, 2007: 101)

6. Ljubav, spolno sazrijevanje i seksualnost

Dječji ljubavni diskurs u suvremenoj dječjoj književnosti nerijetko uključuje i *mehanizme združivanja* i *mehanizme seksualnosti,* o kojima u knjizi *Znanje i moć* govori Michael Foucault.[6] On smatra kako je *priznanje,* za Zapad tako bitan oblik znanja – moći bilo, a i danas je, opća matrica koja upravlja proizvođenjem istinitog diskursa o seksu. Budući da je diskurs podložan promjenama u društvu, seksualni diskurs s vremenom se rasprostranio i koristi se u cijelom nizu odnosa: djece i roditelja, učenika i odgojitelja, bolesnika i psihijatara, prijestupnika i istražitelja. (Foucault, 1994: 46) Seksualne teme pripadaju tabu temama koje su u književnost za mlade počele su ulaziti prilično kasno, tek šezdesetih godina 20. stoljeća. Jedan od razloga je i taj što je književnost za mlade dugo pripadala prvenstveno području pedagogije. *Ako je prvi tabu, koji je bio napisan u književnosti za mlade bio spolnost, znači da su u sljedećim godinama i desetljećima u nju ulazile nove i nove „teške teme".* (Lavrenčić Vrabec, 2002: 21) U Gavranovim romanima kao tabu teme prepoznate su teme seksualnog zlostavljanja (*Anđeo iz Omorine*) i spolnog sazrijevanja ili erotske ljubavi (*Profesorica iz snova*). Tema spolnog sazrijevanja javlja se kroz cijeli roman, a teme seksualnog zlostavljanja autor se samo rubno dotiče.

> *Priznanje je obred diskursa gdje se subjekt koji govori podudara s predmetom iskaza; to je i obred koji se odvija u odnosu moći, jer se ne priznaje bez barem virtualne prisutnosti nekog partnera koji nije puki sugovornik, već instanca koja zahtjeva priznanje, nalaže ga, procjenjuje i intervenira da bi presudila, kaznila, oprostila, utješila, izmirila*. (Foucault, 1994: 45)

Moć koja za posljedicu ima priznanje u *Zaboravljenom sinu* očituje se u odnosima likova Jasenke i njenih roditelja: oni si uzimaju za pravo da nakon njenog priznanja veze s Mislavom, odluče zatvoriti ju u kuću i ne puštati nikuda bez nadzora. Unatoč tome, prije odlaska u Osijek djevojka ipak uspije dogovoriti susret s Mislavom na kojemu seksualno realiziraju svoju vezu. To priznanje za nju, ali i druge, imalo je katastrofalne posljedice; strah njezinih roditelja od izrugivanja u selu bio je jači od ljubavi prema kćeri i uvažavanja njezine slobode:

[6] Michael Foucault pod mahanizme združivanja podrazumijeva sistem braka, utvrđivanje i razvoj srodstava, prenošenje imena i dobara, sistem pravila koja definiraju dopušteno i zabranjeno, propisano i nedopušteno. Zapadna su društva, pogotovo od 18. stoljeća, izumila i ustanovila novi mehanizam koji ga nadmašuje, to je mehanizam seksualnosti. Kao i mehanizam združivanja, i on se priključuje na seksualne partnere, no na posve drugi način jer funkcionira uz pomoć nestalnih, polimofrnih oblika kontrole poput tjelesnog osjećaja ili kakvoće užitka. (Foucault, 1994: 74)

A kad je Jasenkin tata saznao da se Jasenka ljubila sa mnom, on je gotovo izludio od bijesa, i Jasenka ga nikada nije vidjela tako ljutog, i on je na nju vikao kako si mi mogla nešto tako učiniti, i kako si se mogla ljubiti s takvim mladićem. A kad je Jasenka kroz suze rekla da me voli i da sam ja jako dobar mladić, na to je njen otac još više pobjesnio, i rekao joj da je sišla s pameti, i da hoće da mu se cijelo selo smije. (Gavran, 2006: 132)

No, ovo priznanje nije cjelovito, Jasenka nije priznala Zoranov nasilnički odnos prema njoj koji je umalo završio silovanjem. Michael Foucault tvrdi kako *nema moći koja se provodi bez niza težnji i ciljeva*. (Foucault, 1994: 62) Jasenkini roditelji predstavljaju moć, glas cijele seoske zajednice koja stigmatizira sve one koji se ne uklapaju u okvire društva. Naposljetku, ljubav prema moći zamijenila je moć ljubavi pa se stoga može samo nagađati bi li priznanje koje prikazuje Mislava kao plemenitog mladića koji je spasio njihovu kćer moglo ohrabriti Jasenkine roditelje da priznaju mladenačku ljubavnu vezu.

S druge strane, ljubavni diskurs Mire Gavrana u romanu *Profesorica iz snova* prikazuje dnevnička priznanja i samopovjeravanja o individualnim užicima (primjerice masturbacija ili uživanje u pornografijskim sadržajima). Razvitak i sazrijevanje seksualnosti počinju u pubertetu i proizlaze iz obična seksualnoga poriva koji ne poznaje ni cilj ni objekt nagona:

Naletio sam na dva pornića puna rasnih, golih komada. Bilo je svega – ševe na sto načina, tako da sam čak dva puta morao ići u toalet osloboditi se pritiska u spolnom organu, koji je cijele večeri bio u narogušenom stanju. Što je najgore, kad sam otišao spavati, jedna od onih ljepotica iz njemačkog pornića došla mi je u san i u trenutku kad sam se, u tom snu, našao s njom na tavanu nekog starog mlina i kada se ona preda mnom počela svlačiti, po treći put te večeri „poletio sam u oblake", a to me je probudilo pa sam ustao onako mokar i ulijepljen od neplaniranog „seksa". (Gavran, 2008: 22)

Upoznavanjem objekta, zaljubljeni subjekt usmjerava se na voljenu osobu i bez obzira što vezu s tom osobom zabranjuje status, njegova ljubav upućena je na tjelesnost:

Ljudi, osjetio sam taj dodir, tu nježnu mekanu ruku, te tanke profinjene prste. Mislio sam da ću pasti u nesvijest od miline, od uzbuđenja, srce mi je zalupalo sto na sat, kao da gledam dvadeset najerotičnijih filmova odjednom. Osjetio sam njenu blizinu. Njezinu očaravajuću blizinu. I dok je ona, onako u panici, zavijala moju ruku, pazeći da me ne ozlijedi, nagnula se nad mene, tako da mi je pogled odlutao u njezin dekolte ili kako se to

već zove. Dogodilo se to da su na trideset centimetara od mojih očiju bljesnule njezine predivne dojke, oslobođene, to jest odmaknute od čipkastih korica grudnjaka, tako da sam na trenutak ugledao njezine bradavice i one kolutove oko bradavica, kako se već zovu… (Gavran, 2008: 61)

No, pored mehanizma seksualnosti, zaljubljeni subjekt uvažava i mašta o mehanizmu združivanja s voljenim objektom. S njime on želi ostvariti bračnu zajednicu, ali sukladno pubertetskom ponašanju, sva problematika ipak je usmjerena na tijelo, osjetilnost i narav užitka:

Počeo sam maštati o tome kako za četiri godine, kad napunim osamnaestu, dolazim u disko-klub i ondje srećem nju. Prilazim joj, zovem je na ples, ona pristaje. (…) Palimo svijeću i mirisno ulje. Ona se razodijeva, ja se razodijevam. Oboje smo goli, vodimo ljubav, dok u kaminu pucketa vatrica… (Gavran, 2008: 80)

7. Nedostatak ljubavi u obitelji

Od nekoliko modela književno oblikovanih obiteljskih zajednica koji uključuju obitelji, od primjerice *homogenih zajednica* do onih *krnjih ili razorenih*, obiteljske zajednice opisane u Gavranovim romanima pripadaju u „zlatnu sredinu" kojoj odgovara naziv *socijalno-staleška* obiteljska zajednica. (Hranjec, 2009: 101) U članku *Obitelj u hrvatskom dječjem romanu* Hranjec navodi kako je obitelj najsnažniji čimbenik u oblikovanju karaktera i najpogodnija sredina za razvitak i odgajanje djeteta. (Hranjec, 2009: 113) Stalne promjene društva izazivaju promjene u obitelji koja postupno mijenja sebe i svoje uloge, te se prilagođava društvenim zahtjevima i potrebama pa je stoga glavna zapreka u ostvarenju tople, brižne i funkcionalne obitelji upravo socijalne naravi jer književnost je preslika stvarnosti društva, a *čovjek današnjice je antropocentričan, teži užitku, k imati, a ne biti, omalovažava se sve one što čini njegovu osobnost – nacija i obitelj – jer se želi da današnji čovjek bude samo jedna karika u potrošačkom lancu.* (Hranjec, 2008: 101) U suvremenoj hrvatskoj dječjoj književnosti prevladava formalna urbana obitelj, karakterizirana materijalnim i osnovnim egzistencijalnim motivima. U njoj nedostaje osnovno — sklad, toplina, ljubav, pa su zato to osnovni tematski pojmovi u spomenutoj prozi. (Težak, 1994: 389) U spomenutom vremenu počela se mijenjati i slika odraslih kao literarnih likova pa su se u literarnim djelima počeli pojavljivati likovi roditelja koji su u odgoju svoje djece neuspješni. Mnogi su previše zaposleni da bi imali vremena za svoju djecu i njihove probleme. Tako se u dječjoj književnosti pojavljuje proučavanje međusobnih odnosa, ne samo među djecom već i među odraslima, pogotovo roditeljima. (Lavrenčić Vrabec, 2002: 12)

Socijalni problemi i odnosi unutar obitelji najizraženiji su u romanu *Kako je tata osvojio mamu*. Antunovi roditelji nemaju vremena jedno za drugo, Josip po cijele dane radi na dvanaestom patentu koji bi trebao biti najznačajniji i koji će izbaviti obitelj iz neimaštine, a Ana nema vremena zbog posla na kiosku i cjelodnevnog spremanja po kući:

> *Što je najgore, Josip mi ni u čemu ne pomaže, stalno je u toj svojoj radionici. Uopće ga ne vidim. Kada iz radionice dođe kući, jedino još Dnevnik pogleda. Mene kao da nema. Zanimljiviji mu je televizor od rođene žene i djeteta*. (Gavran, 2008: 48)

Problem je u njihovu braku u osjećaju neravnopravnosti, Ana preuzima ulogu pasivne žene, dok je njezin muž dominantan:

Više ne vjerujem. Ne vjerujem više u obećanu bolju budućnost, jer mi je sadašnjost nepodnošljiva. U kiosku radim od šest ujutro pa do pola dva. Potrčim kući kuhati ručak, ti dođeš u pola četiri, jedeš do četiri i pobjegneš u radionicu, a meni ostane prljavo suđe, neuredna kuća i milijun malih dosadnih poslova. Nisam tvoja domaćica, nisam rob, ja sam magistra kemije koji upravo radi kao kućna pomoćnica. (Gavran, 2008: 34)

Srećom, njezin muž uviđa da mnogo više uspjeha ima brak u kojemu su uloge žene i muškarca elastične, što znači da će, kada je to potrebno, muškarac preuzeti nešto od ženske uloge, a žena nešto od muškarčeve. Čini se da su roditelji u Gavranovim romanima ponekad još uvijek u procesu sazrijevanja i odrastanja pa zato usmjeravateljsku ulogu preuzima baka, koja ne nosi puno ljubavi u sebi, kako za unuka, tako i za kći.

Lik bake odgajateljice te slični obiteljski problemi naći će se i u romanu *Zaljubljen do ušiju* gdje se zbog manjka roditeljske komunikacije obitelj zamalo nađe pred raspadom. Majka u toj obitelji prestaje biti moralna vertikala, ona više nije simbol topline, blagosti i razumijevanja, nego je ona ta koja od drugih traži toplinu, blagost i razumijevanje. (Težak, 1994: 388) Nerijetko u takvom odnosu bez ljubavi i djeca budu uvučena u pakao:

Sljedećih nekoliko dana mama je sve više pila, a tata je sve kasnije dolazio kući. Umjesto slasnih maminih objeda, tih dana jeli smo Anitine vježbe na temu prženi krumpir, jaja na oko i tužni omlet. (Gavran, 2008: 20)

Takvim nesvakidašnjim ponašanjem majka ruši mit koji predstavlja majku kao moralnu vertikalu obitelji i brižnu osobu punu razumijevanja, a isti primjer nalazi se i u *Zaboravljenom sinu*. Nažalost, svjedoci smo toga da ovaj naš svakodnevni ritam rastače obitelj kao sustav, razvodi su sve češći, nerijetko s popratnim pojavama kao što su nasilje ili alkoholizam u koji upada i lik majke iz romana *Zaljubljen do ušiju*. U većini brakova česte su svađe s mnogo galame u kojima nitko nikoga ne sluša, a bilo kakva kritika ili primjedba smatra se osobnom uvredom, uvredom za ego:

Oni se vole, ali se toliko natječu tko je od njih dvoje bolji, da im u tom dokazivanju trebaju ljubavnici i ljubavnice. A sve to zato što su egoistični ateisti, koji nikada nisu pročitali Novi zavjet, a toliko sam ih puta molila… (Gavran, 2008: 34)

Osobe koje zaborave na ljubav i razlog zaljubljivanja u svog partnera psihički upropaštavaju svoje supružnike, a takvim postupcima mogu uništiti i svoju djecu. U analiziranim

romanima ipak je vidljivo da su roditelji djeci zapravo podrška te da su uvijek uz njih, spremni saslušati ih i pomoći im, bez obzira na egzistencijalne i emotivne probleme u njihovom braku. Sukladno dječjem romanu, prisutan je optimizam pa se u Gavranovim romanima likovi djece uzdižu se iznad svojih roditelja, oni su uzori i junaci koji potvrđuju da svaki brak može opstati i da se svaka svađa može prebroditi ako je između osoba ostalo bar malo ljubavi. Iako i roditelji imaju probleme, oni pomažu svojoj djeci u ljubavnim problemima i daju im savjete iz vlastitog iskustva, prisjećajući se na taj način doba ljubavi i zaigranosti koje se može vratiti uz malu pomoć njihove djece. Implicitna poruka takvim obiteljima glasi: da bi nam život svima bio ljepši, potreban je samo jedan jednostavni dar koji se ne kupuje novcem, dar ljubavi.

8. Zaključak

U središtu svih Gavranovih djela analiziranih u radu nalazi se ljubavna tematika, odnosno složeni muško-ženski odnosi. Kroz suodnose likova romana, bili oni između zaljubljenog subjekta i voljenog objekta, oca i majke ili prijatelja iz školske klupe, motiv ljubavi prikazan je generacijski i slojevito. U promatranim romanima ne postoji mnogo opisa ljubavnih problema. U romanima za djecu i mlade Mire Gavrana zaljubljeni subjekt nerijetko doživljava ljubav kao patnju zbog koje ne može normalno funkcionirati (*Zaljubljen do ušiju*, *Profesorica iz snova*), ali u romanima ipak prevladava ljubav koja oslobađa i inspirira, a to je ljubav nastala iz iskrenog prijateljstva. Uloga ljubavi jest motivirati, dati pravo na pokret i akciju, te pomoći subjektu u društvenom ostvaraju. Najčešće puta opisana i uzvišena je upravo ljubav nastala iz prijateljstva u kojoj nema pretvaranja. Ona se odvija prirodno, iskrena je i prožeta dubokim emocijama, a zaljubljeni subjekt jedino kroz takvu ljubav prelazi iz pasivnog u aktivno stanje. (*Kako je tata osvojio mamu, Halo ljubavi, Profesorica iz snova, Zaboravljeni sin*)

Motiv prve ljubavi u romanima Mire Gavrana u radnju ulazi nakon zamjene ruralnog prostora urbanim (s iznimkom u romanu *Zaboravljeni sin*), ona je ipak uvijek nesretna jer na putu njezina ostvaraja stoji prepreka, bila ona u geografskoj udaljenosti ili dobnoj razlici. Dakle, u promatranim romanima ne postoji ljubav koja se lako stječe, nju se mora zaslužiti, bilo da se radi o ljubavi unutar obitelji (*Zaboravljeni sin*) ili o ljubavi iz školske klupe. (*Zaljubljen do ušiju*) Neprijeporno, ljubav u promatranim romanima javlja se u dva oblika; u obliku prijateljske ljubavi (koja s vremenom prerasta u romantičnu) i u obliku nedostižne, gotovo fatalne ljubavi zbog koje subjekt pati (neizvjesnost, ljubomora, strepnja).

Dječji ljubavni diskurs stoga se odlikuje, između ostalog, uzvišenim riječima upućenim voljenom objektu, ljubomorom i frustracijama zbog njegove udaljenosti. Figure koje se najčešće pojavljuju u dječjem ljubavnom diskursu, a u *Fragmentima ljubavnog diskursa* navodi ih i Roland Barthes, ljubavna su pisma i ideje o rješenju. Motiv ljubavnog pisma posljednji je pokušaj subjekta u osvajanju srca njegove vršnjakinje nakon čega slijedi putovanje kao bijeg od problema u koje odrasli nisu uključeni jer djeca u Gavranovim romanima često bivaju mudrija od odraslih. U svim romanima odrasli igraju veliku ulogu (*Zaboravljeni sin*) pa se stoga može zaključiti da je motiv ljubavi u Gavranovim romanima neodvojiv od motiva obitelji. Nedvojbeno je kako su problemi u obiteljima Gavranovih romana uglavnom socijalne naravi iz čega proizlaze razni

poroci (otac preljubnik, majka alkoholičarka), što za rezultat ima rastrojenu obitelj bez topline i ljubavi. Nedostatak majčine ljubavi (*Zaboravljeni sin, Zaljubljen do ušiju*) uzrokuje nesklad u obitelji iz čega proizlazi subjektova potreba za ostvarajem i stjecanjem ljubavi. Roditelji tako predstavljaju osobe koje griješe, ali srećom tu su djeca kao posrednici ljubavi među odraslima ili obrnuto. (*Zaljubljen do ušiju, Halo, ljubavi*)

Također, nezaobilazan je sloj romana pubertet koji uzrokuje pojavu seksualnog diskursa (*Zaboravljeni sin* i *Profesorica iz snova*). On uključuje priznanje, mehanizme seksualnosti i mehanizme bračnog združivanja unatoč tome što je problematika mladenačke ljubavi površna i usmjerena na tjelesnost i vanjštinu. U skladu s izrečenim, seksualni se diskurs promatranih romana ne udaljava previše od dječjeg ljubavnog diskursa.

Uz temu ljubavi, drugim temama kao što su teme razumijevanja, prihvaćanja (*Zaboravljeni sin*) te temom seksualnog sazrijevanja (*Profesorica iz snova*) Gavran je potvrdio da je vrstan pisac koji kroz prikaze složenih muško-ženskih odnosa pokazuje mladima kako preživjeti prve ljubavi, održati pozitivan stav prema životu i ljudima, ali i ukazuje na to kako njegovati naivnu i iskrenu dječju ljubav koja bi svima trebala biti inspiracijom.

9. Literatura

1) izvori

1. Gavran, M. (2006). *Zaboravljeni sin*. Zagreb: Mozaik knjiga
2. Gavran, M. (2006). *Profesorica iz snova*. Zagreb: Mozaik knjiga
3. Gavran, M. (2007). *Zaljubljen do ušiju*. Zagreb: Mozaik knjiga
4. Gavran, M. (2008). *Kako je tata osvojio mamu* i *Halo, ljubavi*. Zagreb: Mozaik knjiga

2) stručna

1. Barthes, R. (2007). *Fragmenti ljubavnog diskursa*. Zagreb: Pelago
2. Bastašić, Z. (1995). *Pubertet i adolescencija*. Zagreb: Školska knjiga
3. Bićanić, N. (2002). *Knjige imaju svoju sudbinu*. Đakovo: Matica hrvatska
4. Bjelčić, R.; Đokić, A. (2009). *Glavni junak tinejdžer! :antologija hrvatske proze za mlade*, Zagreb: Knjiga u centru
5. Bošković, I. J., (2003). *Miro Gavran, jedan pogled*. Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo. 59, 3.
6. Crnković, M. Težak, Dubravka, (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početaka do 1955*. Zagreb: Znanje
7. Čičko, H. (1998). *Mislim, da te volim… Prva ljubav u suvremenoj hrvatskoj knjizi za djecu i mladež,* u: *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež*: zbornik, priredila Ranka Javor, (1998). Zagreb: Knjižnice grada Zagreba
8. Foucault, M. (1994). *Znanje i moć*. Zagreb: Nakladni zavod Globus
9. Gavran, M. (2008). *Književnost i kazalište*, Zagreb: Naklada Ljevak
10. Hranjec, S. (1998). *Hrvatski dječji roman*. Zagreb: Znanje
11. Hranjec, S. (2006). *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga

12. Hranjec, S. (2009). *Ogledi o dječjoj književnosti.* Zagreb: Alfa d.d.

13. Lovrenčić Vrabec, D. (2002). *Bol odrastanja: droge, seks i …,* u: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*: zbornik, priredila Ranka Javor, Zagreb: Književnice grada Zagreba

14. Matanović, J. (2008). *Pravo na priču o vlastitom životu*, u: *Književnost i kazalište*, Zagreb: Naklada Ljevak

15. Mićanović, M. (1989). *Miro Gavran: Zaboravljeni sin,* Quorum 5, 373-375.

16. Nemec, K. (1995). *Povijest hrvatskog romana, od početaka do kraja 19. stoljeća*, Zagreb: Znanje

17. Not, T. (2008). *Mentalna retardacija - definicija, klasifikacija i suvremena podrška osobama s mentalnim teškoćama*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. VI No. 3.

18. Pavešković, A. (2003). *Gavran mašina, Nekoliko uvodnih teza za moguću diskusiju o proznom stvaranju Mire Gavrana*, Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo. 59, 3.

19. Peleš, G. (1999). *Tumačenje romana*. Zagreb: ArTresor

20. Tatarin, M. (2003). *Sreća, slučaj ili sudbina*, Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo. 59, 3.

21. Tatarin, M. (2008). *Kućni prijatelj*, Zagreb: Mozaik knjiga

22. Težak, D. (1994). *Procvat „dječjeg ljubića". „Zaljubljen do ušiju" Mire Gavrana.* Umjetnost i dijete, br. 5-6, Zagreb.

23. Težak, D. (1996). *Ljubavni problemi velikih i malih. „Kako je tata osvojio mamu" Mire Gavrana.* Umjetnost i dijete, br. 1-3, Zagreb.

24. Zalar, I. (1978). *Dječji roman u hrvatskoj književnosti*, Zagreb: Školska knjiga

25. Zima, Dubravka, (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga

3) mrežna mjesta

1. Hranjec, S. (2008). *Suvremeni hod dječje hrvatske književnosti*, *Kolo*, br. 3-4, Zagreb: Matica hrvatska. http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_3.nsf/AllWebDocs/Suvremeni_hod_djecje_hrvatske_knjizevnosti (pristupljeno 23. 12. 2014.)

2. Majhut, B. (2008). *Periodizacija hrvatske dječje književnosti i književnosti za mladež od 1919.*, *Kolo*, br. 3-4, Zagreb: Matica hrvatska. http://www.matica.hr/kolo/kolo2008_3.nsf/AllWebDocs/Periodizacija_hrvatske_djecje_knjizevnosti_i_knjizevnosti_za_mladez_od_1919. (pristupljeno 23. 12. 2014.)